

Ledelse, etikk og samfunn

Taler

Kåre Willoch

Dato

9 juni 2006

Sted

Venezia

- 1 Selveste sjefen for det verdensomfattende konsulentfirmaet McKinsey - som har
fostret mange bedriftstrollmenn med skylapper - skrev i fjor en artikkel om etikk
i det høyst anbefalelsesverdige ukeskriftet "The Economist". Der minnet Ian
Davis om Milton Friedman's berømte setning: "The business of business is
5 business". Og han gjengir den eneste naturlige tolkning av denne uttalelsen,
nemlig den ekstreme at bedriftsledelsens eneste oppgave er å skape verdier for
aksjonærene.

- 10 Dette var langt fra Ian Davis' syn, men er mange andres. Det er dessverre ikke
noe ukjent syn i den norske finansverdenen heller. Men det er jo å opphøye
mangel på etisk refleksjon til prinsipp.

- Men mangelen på etikk kan bli verre. Slik som en del bedriftsledere har oppført
seg i senere år, virker det som de ikke engang har hatt aksjonærenes interesser i
15 fokus: For dem har deres egen personlige interesse kommet først. Sammenliknet
med slike utslag av grådighetskulturen kan Friedman's markering av
forpliktelsen overfor aksjonærene fremfor lederen selv, virke nesten idealistisk.
Men, som McKinsey-sjefen presiserer, går også en slik helt ensidig betoning av
eiernes interesser fremfor alle andres, altfor langt. Hvis det er klart at
20 aksjonærinteresser strider mot samfunnsinteresser, bør aksjonærene kunne ofre
noe til fordel for samfunnet. Det er jo en syk tankegang at aksjonærers interesser
ikke skal kunne vike for samfunnsmessige hensyn, mens man vet at det samme
samfunn er helt avhengig av at mange andre setter andres krav foran sine egne.

- 25 Man bør tenke over mulige konsekvenser av lite etisk opptreden i næringslivet.
Fritt næringsliv er ikke en naturlov, men et system som samfunnet - folk flest -
har lagt til rette for, for å tjene samfunnets - folk flests - interesser. Blir det for
store avvik, vil samfunnet prøve noe annet enn næringsfriheten. Eller man vil
prøve begrensninger i næringsfriheten som undergraver kapitalismens

effektivitet.

Men Ian Davis' begrunnelse for krav om at næringslivet må legg større vekt på samfunnsinteressene - kan dessverre altfor lett lede på villspor igjen:

- 35 Hovedinnholdet i begrunnelsen var egentlig at etikk er viktig, fordi den bidrar til lønnsomhet. Eller med andre ord: næringslivet må engasjere seg i samfunnsmessige verdispørsmål, ikke først og fremst av hensyn til samfunnet, men av hensyn til sin egen posisjon. Det må tenke på sin "image" for å kunne tjene mest mulig penger på lengre sikt. Og det er i og for seg en paradoksal form
40 for logikk i dette: Det er bare mulig å skape de mest mulig rasjonelle arbeidsforhold for næringslivet hvis folk flest kan ha tillit det. Og det får folk ikke, hvis de kommer i tvil om etikken i næringslivet.

- Det er altså riktig at god etikk også bidrar til lønnsomheten. Men det må ikke
45 oppfattes som hovedsaken. Hvis man går så langt som til å tro at lønnsomheten er målestokken for etikken, er man på ville veier. Etikken skal sette grenser for de midler man kan bruke i jakten etter lønnsomhet, for å hindre at lønnsomhet blir vunnet på bekostning av viktigere verdier. Etikken skal sikre at det lønnsomme samfunn, ikke blir vunnet på bekostning av det gode samfunn, som det
50 tydeligvis er vanskeligere å få til enn det rike samfunn.

- Men hvorledes må så etikken være, for å bidra til det gode samfunn? Her må jeg bevege meg over til abstrakt filosofi, for et øyeblikk. En ruvende skikkelse i filosofiens historie, John Stuart Mill (1806-73), formulerte som etikkens
55 grunnprinsipp å arbeide for størst mulig lykke for det størst mulige antall. Et samfunn som nærmer seg dette mål kan vi bare få hvis folk flest ikke bare er opptatt av egen velferd, men ønsker godt for sine omgivelser. Samfunnet er avhengig av gode holdninger, av god etikk. Man kan ikke vente god etikk i lavere grader i samfunnet, hvis man ser at ledere setter snevre interesser foran
60 samfunnets.

- Henvisningen til "lykke" som samfunns mål er unektelig lite presis, for man har jo ikke noe mål for lykke. Men man vet jo likevel en del om hva som gjør lykken større eller mindre. Og Mill markerer i hvert fall at høyest mulig inntekt ikke i
65 seg selv og alene kan være noen avgjørende målestokk for vellykkethet, verken nasjonalt eller individuelt.

Dette er i virkeligheten et problem for den vestlige verden: Ensidig betoning av

70 rikdom som mål for vellykkethet, som blir mer og mer markert, skaper
frustrasjon det store flertall som ikke er rike. Når så det samme flertall ser at
rikdommen flyter i strie strømmer til grupper som ikke gjør noen påviselig
større samfunnsinnsats enn andre, som aksjemeklere, forretningsadvokater og
spekulanter på børsen og i eiendomsmarkedet, blir følelsen av egen
75 utilstrekkelighet større hos mange som strever mer og tjener svært meget
mindre. Og folk som ikke selv føler seg plassert på "den grønne gren" kan slutte å
bry seg om de samfunnsøkonomiske nødvendigheter som måtehold og lønn
etter innsats når så meget tyder på at dette ikke gjelder ledende sjikt i samfunnet.
Det blir ikke lettere for folk flest å forstå betydningen av ikke å bruke for meget
80 oljepenger til gode samfunnsmessige formål, når man ser at mange av de best
betalte i samfunnet har sikret seg ordninger som fører til at høyere oljepris - og
den høykonjunkturen som den fører til - betyr voldsomt økte inntekter for dem
selv personlig. Det er en solid historisk erfaring at de gruppene som forsyner seg
aller mest rikelig av økonomisk fremgang i samfunnet selv forstår lite av de
85 sosiologiske prosesser som den voksende ulikhet fører til. Men den som vil se,
kan se at slikt undergraver den sosiale harmoni som er viktig også for
effektiviteten i samfunnet.

Man kan av og til få inntrykk av at noen oppfatter det som typisk konservativt å
90 være ensidig opptatt av materiell rikdom. Ideologisk sett er det feil: Den
moderne markedsøkonomiens grunnleggende teoretiker og ideolog, Adam
Smith, anviste med overbevisende klarhet veier til det som i dag kalles størst
mulig nasjonalprodukt. Det gjorde han først og fremst i sitt hovedverk om "The
Wealth of Nations" fra 1776. Han viste at konkurranse mellom
95 næringsdrivende, med eierstyring, gir den største økonomiske vekst. Men han
hevdet ikke at det måtte være samfunnets eneste eller dominerende mål.

Nettopp denne tenkning, nemlig at høy økonomisk vekst er mer et middel til
det gode samfunn enn et mål i seg selv, har solid tradisjon i norsk konservatisme.
100 En av de konservative høvdinger som betydde mest for Norges overgang fra u-
land til moderne vekstsamfunn, Anton Martin Schweigaard - han er hedret med
et monument utenfor inngangen i Universitetets aula i Oslo sentrum - talte i sin
første forelesning om "politisk økonomi" i 1847 om "den økonomiske vitenskap
som middel til de borgerlige Samfunds økonomiske Velbefinnende eller
105 Velstand, og dens avledede Formaal at medvirke til Forbedring i de udvortes
Livsvilkaar hvis betryggende indtager en så viktig Plads blant Betingelserne for
Nationens moralske Fremskridt".

110 La meg understreke dette: Økonomien skulle også være et middel til "moraliske fremskritt", som ikke er så enkelt å oversette til moderne norsk, men som i hvert fall er noe annet og mer enn rikdom. Økonomisk fremgang må oppnås ved midler som styrker samfunnsånden og livskvaliteten.

115 Men hvis man i stedet for høyt nasjonalprodukt setter størst mulig velferd for flest mulig som mål for samfunnet, kommer man i hvert fall nærmere Stuart Mills mål om lykke for flest mulig. Dette mål begrunner blant annet inntektsutjevning, dog med måte. Når målet er velferd, må politikken ta hensyn til at en kroners ekstra kjøpekraft som regel gir større nytteverdi for en med lav
120 inntekt enn for en med høyere. Det er ikke radikalisme å være enig i at jevnhet i inntekt er et samfunnsgode i seg selv. Det er sosial realisme å erkjenne at folk kan føle seg fattigere enn før, selv om de kan kjøpe mer enn før, dersom andres inntekter er steget meget raskere enn deres egne. Men verdien av jevnhet i økonomi må avveies mot skadevirkninger som oppstår dersom
125 inntektsutjevningen blir overdrevet, og får former som svekker glede ved innsats og derfor også bremser vekstevnen i økonomien.

Gode ønsker om inntektsutjevning kan ikke begrunne skatter som ikke lønner seg for samfunnet, fordi de skader innsatsviljen og effektiviteten i økonomien.
130 Men når samfunnet griper til skattesystemer som forsterker de materielle forskjellene, slik som når milliardærer slipper skatt, mens slitere betaler en merkbar del av sin inntekt, da er det noe uetisk ved selve samfunnet. Skadevirkningene av slik grov urimelighet, og understrekningen av fruktene av privilegiene ved ekstremt forbruk, kan være betydelig større enn man vanligvis
135 tenker seg. Det er meget uro i rike vestlige samfunn i dag, tross høyere levestandard for de aller fleste. Det kan ha sammenheng med en utbredt følelse av at velstanden er urettferdig fordelt.

-o0o-

140 Etik er jo blant annet evnen til å sette andre interesser høyere enn den personlige egennytten. En side av dette, som er av direkte betydning for næringslivet, er medarbeidernes evne til å sette bedriftens interesser foran egen persons, kort sagt lojalitet. Et etisk dilemma i næringslivet, som det er vanskelig å
145 finne noe allmenngyldig svar på, og som fortjener mer dyptgående debatt enn man har sett hittil, er oppsigelser av medarbeidere. I sin bok «The Future of

Capitalism» viser den anerkjente amerikanske forskeren Lester Thurow stor bekymring for svekkelsen av lojalitetsbåndene mellom arbeidsgivere og ansatte. Arbeidsgivere venter lojalitet fra sine ansatte. Men når stadig flere arbeidsgivere selv viser stadig mindre lojalitet mot sine ansatte, bør man ikke bli overrasket om lojaliteten svikter begge veier.

Det kan diskuteres hvorledes rask avskjedigelse av arbeidstakere, som på grunn av avsetningssvikt eller svak produktivitet ikke lenger yter mer enn de koster, virker på nasjonalproduktet. Men når motstykket til svak lojalitet fra arbeidsgiverens side blir at arbeidstakeren heller ikke vil være lojal, og lettere forlater sin plass når han trengs mest, vil vel de økonomiske virkninger av den økte «fleksibilitet» på arbeidsmarkedet kunne bli et regnestykke med både pluss og minus. Enda viktigere er det at usikre ansettelsesforhold svekker livskvaliteten. Etter erfaringer fra nedgangstider med masseoppsigelser, er det nok mange som plages av bekymringer for jobben selv når tidene er gode. Det kan virke ansporende, men også unødig belastende. Her kan det være konflikt mellom det effektive samfunn og det gode samfunn. Det siste må være det viktigste. Men også dette er et område der etisk bevissthet kan gi bedre resultater enn forsøk på å erstatte ansvarsfølelse med lovgivning. Forbud mot midlertidige ansettelser kan virke direkte skadelig. Det man trenger er mer av den gamle «patriarkalske» ansvarsfølelse, som bør kunne gjøre politisk formynderskap unødvendig. Bedriftsledere kan ha spesielt godt av å bruke Ibsenåret 2006 som grunn til å lese "Samfunnets støtter", med konsul Bernick som dramatisk eksempel på hvorledes de ikke bør opptre.

Men om etikken først og fremst har verdi i seg selv, er det utvilsomt riktig at den er viktig for det gode omdømme, som igjen er viktig for tilliten til bedriften og dermed også for dens resultater i markedene. Når slike verdiskapende etiske faktorer skal utvikles og vedlikeholdes spiller ledernes personlige eksempel en grunnleggende rolle. Det gjelder ledere i samfunnet generelt, og det gjelder ledere i næringslivet. De kan bety noe både som eksempel i egen bedrift og i samfunnet utenfor den. Samfunnet har behov for tillit til sine ledere. Derfor er det en sak som angår langt flere enn eierne når fremtredende ledere i næringslivet er påfallende sterkt opptatt av å bruke sine posisjoner til å fremme egne personlige interesser - ofte på bekostning av andre - fremfor å konsentrere seg om sine lederoppgaver.

Før i tiden kunne man dempe skadevirkningene av kritikkverdige forhold i

ledende kretser ved å holde dem hemmelige. Uansett mening om moralen i slike fortellinger, kan man slå fast at slikt går ikke lenger. Også i samfunnets toppsjikt
190 bør man lære seg den realistiske leveregel at «hemmeligheter finnes ikke». Og så får man innrette seg etter vår tids virkelighet. Et forsøksvis godt råd - som ikke bare er etisk men også nøkternt praktisk: Blir ledelsen klar over at det foregått noe viktig uetisk i bedriften, er det best å få det ut med det samme.

Når det blir klarlagt at ledere har opptrådt etisk tvilsomt eller verre, at de
195 forsvarer seg med at de ikke har gjort noe ulovlig. Hvis de med det mener at når noe ikke er forbudt må det være etisk forsvarlig, vil det være en mild reaksjon å si at det virker lite gjennomtenkt. Det er jo umulig for lovgiverne å gjøre ulovlig og dermed straffbart alt som er etisk uforsvarlig. Det ville kreve en samling av forbud og straffetrusler som ville gjøre samfunnet svært lite trivelig, for å si det
200 forsiktig. I virkelighetens verden vil man aldri komme forbi at mange typer handlinger kan være uetiske selv om de ikke er ulovlige.

-o0o-

205 Jeg har allerede så vidt nevnt "grådighetskulturen" blant de forhold som skader mulighetene for god samfunnsledelse, ved å svekke den tillit som ledere trenger. Vi som forsvarer det kapitalistiske system må erkjenne at enkelte lederes hemningsløse grådighet - på bekostning av de interesser de skulle tjene - er et av kapitalismens uløste problemer. Den bryter ned den tillit til ledersjiktet som
210 samfunnet er avhengig av. Det kan ikke være overraskende at de som opptrer slik, lett blir oppfattet som representative for hele standen, selvom de ikke er det.

Det har vært skrevet så meget om påfallende overbetaling i deler av næringslivet i
215 senere tid, at jeg ikke skal plage med mange eksempler. La meg bare peke på kontrasten mellom grådigheten og læren om lønn for innsats når ledere må slutte fordi man ikke er fornøyd med deres resultater. Et bedriftsstyre som bevilger en leder høy lønn av aksjonærenes penger for å stimulere til hardt arbeid, kan derefter avskjedige ham og gi ham samme lønn for ikke å gjøre noe
220 som helst. I grovere tilfelle kan det bli sørget for at lederen blir rikere på grunn av at han ikke har lyktes. Det nytter ikke å forklare slikt med "markedet", det skyldes maktkamp på andres bekostning. Som ferske eksempler på meningsløs overbetaling av ledere, på bekostning av viktigere verdier, kan nevnes Norske Skog, som kastet en sjef fordi de var misfornøyd med ham, og ga ham 10,8

millioner med på ferden, fra en bedrift som selv nettopp har sagt opp tallrike trofaste medarbeidere med sluttpakker som utgjør veldig små brøkdelar av dette.

230 Sjefen for Yara, som nylig ble skilt ut fra Hydro, fikk 15 millioner for innsatsen i Hydro og Yara i ett år! Slikt er rett og slett usunt! Det kan jo også være et godt spørsmål hvorfor høyere oljepris skal føre til svære ekstrafortjenester for Hydros ledere, som neppe har påvirket oljeprisen nevneverdig. Det samme spørsmål kan
235 høykonjunkturen. Og her gjelder det virkelig betydelige beløp: Både i Yara og Orkla var oppsamlede personlige rettigheter for folk i ledelsen ved siste årsskifte over 100 millioner - hvert sted. Når belønningsordninger slår ut i meningsløst høye fortjenester for enkelte, må det vise svakhet og/eller mangel på fremsyn i styrene. Man kan legge til at de milliardene som strømmer ut til meklere av ulike
240 slag i en høykonjunktur ligger langt over det som deres samfunnsinnsats kan rettferdiggjøre. Og noe av det verste er at deler av advokatnæringen er blitt så grådige at de er blitt en fare for rettssikkerheten, i stedet for en støtte for den.

Heldigvis ligger vi likevel langt bak USA når det gjelder slike meningsløsheter i
245 inntektsfordelingen i samfunnet. Men utviklingen der, og i andre land med voksende forskjeller som for eksempel Sverige, bør oppfattes som vekker delvis til en erkjennelse av at denne overbetalingen slett ikke er noe bidrag til effektiviteten i næringslivet, og delvis for å hindre at vi følger etter.

250 Aftenposten refererte 4. mars en undersøkelse av amerikanske selskaper med over 500 millioner dollar i årsumsetning. Fra 1990 til 2004 økte omsetningen med 87 prosent, mens godtgjørelsen til sjefene ble tredoblet.

En undersøkelse av 367 store amerikanske firmaer viste at toppsjefene der i 1990
255 tjente 42 ganger så meget som en gjennomsnittlig industriarbeider. I 2004 tjente toppsjefene 431 ganger så meget som arbeiderne. (Economist 26.11.2005)

Sammenliknet med dette er utviklingen hos oss påfallende mindre dårlig, men like fullt tankevekkende. Fra 1996 til 2005 steg gjennomsnittlig
260 industriarbeiderlønn med 52 prosent, mens betalingen til ledere for bedrifter med over 250 ansatte steg med 207 prosent, altså fire ganger så fort. Men disse tallene skjuler noe vesentlig, nemlig den voksende tendens til å betale ledere efterlønn og pensjon i stedet for lønn i den yrkesaktive perioden. Hvis man

265 regner ut hvor meget en leder har opptjent på denne måten i sine forholdsvis få
år som leder, kommer man nok meget nærmere amerikanske tall for stigning i
samlet godtgjørelse.

Et lite gløtt inn i prosesser som kan bidra til meningsløse resultater ga
270 forfatteren Ivar Hippe i sin bok om Tønne-saken, "Mektig og avmektig", fra
2003. Han skriver at "de som ledet belønningsutvalget i Petroleum Geo-Services
(PGS) * hadde avtaler som sikret dem fakturering for flere hundre tusen kroner
årlig. Disse avtalene var inngått med toppsjefen som de selv skulle bestemme
lønn for."

275 Selv om dette tilfelle nok er spesielt, kan hevdes at næringslivet legger meget
mindre vekt på å unngå inhabilitet enn politikken. Forhold som det som er
nevnt her ville ha ført til rask avskjed for alle berørte, hvis det var blitt avdekket i
det offentlige. Det samme kan man trygt si om Stiftelsen UNI, som godtok at
280 en kapitalforvalter mottok returprovisjon til seg selv når han plasserte stiftelsens
midler. I det offentlige ville slikt vært avskjedsgrunn for både forvalteren og det
styret som godtok dette.

-o0o-

285 Den påfallende ukultur som noen bruker sin rikdom med kan utvilsomt
forsterke de spenninger som voksende forskjeller skaper. Den glitrende
idéhistorikeren Guttorm Fløistad har påpekt at "velstand og rikdom synes å
stimulere selvopptattheten og svekke fellesskapsmoralen". Han legger til at dette
290 ikke er noen unntaksfri regel, og har selv beskrevet "norske slekter som * viste en
sterk verdibevissthet". Men, påpeker han: "All kulturhistorie viser at praksis som
regel er annerledes: Keiser Augustus opplevet det i form av et moralsk forfall
som spredte seg fra overklassen til andre lag av folket". Man kan altså hente
solid historisk belegg for den oppfatning at det er etisk forvirring å hevde at man
295 må få bruke sin rikdom som man vil, og at deler av vår egen tids overklasse
undergraver de samfunn de burde tjene.

Da VG en gang brakte en reportasje om "millionras på finansfiffens
luksusfester", uttalte en av de som ble omtalt at "jeg skjønner ikke at noen
300 reagerer når man betaler av egen lommebok". Dette er dessverre en ganske
utbredt oppfatning, som viser mangel på den dannelse som fant uttrykk i de
kjente ord av hertug de Lévis fra 1808; "noblesse oblige", som vi gjerne

oversetter til "rikdom forplikter". Og tanken på at det kan være urettferdighet,
305 for eksempel i skattesystemet, som har lagt pengene i de lommebøker som
finansierer grenseløs luksus i stedet for nyttige tiltak, synes ikke å streife dem
Kåre Valebrokks poeng i en artikkel i Aftenposten 26.10.2003 - at sløseriet
"skaper en masse arbeidsplasser" - gir jo ingen reell unnskyldning. En mer
samfunnsbevisst disponering av midlene kunne selvfølgelig skape minst like
310 meget arbeid. På lengre sikt blir det mer nyttig arbeid i Norge av for eksempel en
stiftelse til vitenskapens eller kulturens fremme enn av lystyachter eller festing
for millioner. Demonstrativ mangel på omtanke gjør skadevirkningene av
overforbruk større, nå som på Augustus' tid.

315 Mange tror et slike nytelsessyke holdninger er i samsvar med kapitalismens
opprinnelige vesen. Men det stemmer dårlig med historien. Den berømte
sosiologen Max Weber har skrevet om dette i verket "Den protestantiske etikk
og borgerskapets ånd fra 1904-05". Han hevder at kapitalismen kan forklares
best som et resultat av protestantisk, spesielt kalvinistisk etikk. Oppsamlingen av
320 kapital til innsats i produktiv virksomhet forutsatte at det fantes mennesker som
så hardt arbeid som et kall og kunne nyte dets frukter med måtehold. Det er
holdninger som man møter mange steder i næringslivet også i dag: Hardt arbeid
for å skape mer heller enn å forbruke mer. Et strålende eksempel, som fortjener
enda langt mer positiv oppmerksomhet enn det har fått, er Trond Mohn som
325 har gitt nærmere en milliard til forskningen og humanitær virksomhet. Flere
kunne også fortjene å bli nevnt. Men det er fremdeles en av svakhetene ved det
norske samfunn at vi - tross for eksempel Christian Michelsen, stiftelsen Fritt
Ord, og nå Trond Mohn - fremdeles har for få slike uavhengige støttespillere for
fri tanke og forskning som kraftfulle stiftelser kan være, og som har betydd så
330 meget for å sikre USA dets lederstilling på mange områder.

Men disse fine sider ved næringslivets ledere som yrkesgruppe kommer dessverre
litt for lett i skyggen av utvekstene. Og det får vidtfovende konsekvenser. Man
kommer ikke bort fra at vestlig kapitalisme har påført seg selv et skjær av
335 hemningsløs egoisme og grenseløs materialisme, til skade for den vestlige
verdens anseelse i store deler av verden, og derfor også til skade for våre
materielle interesser og sikkerhet. Det er tragisk også av hensyn til andre deler av
verden at den vestlige kapitalismen påfører seg selv så dårlig rykte: Det gjør det
enda vanskeligere å overbevise verdens fattige regioner om at de må godta
340 markedsøkonomiske prinsipper for å komme utav fattigdommen. Dette ser
man dessverre tydelig i den arabiske verden, der risikoen for enda mer

ødeleggende kollisjon mellom sivilisasjoner enn man allerede har sett er særlig stor.

345

Men det finnes også en ideologi som forsvaret det kapitalistiske system, ikke av hensyn til kapitalistene, men fordi det gir de beste muligheter for å heve folk flest til en god materielle standard, og samtidig gir den beste basis for demokrati og rettssikkerhet. Det er denne ideologi som danner grunnlag for verdikonservatives forsvar for markedsøkonomien og kapitalismen.

350

Jeg har så vidt vært inne på spørsmålet: Er det venstrevridd å angripe grådige ledere og uhemmet sløseri blant de rikeste? Som svar på slike antydninger vil jeg gjerne få slutte meg til en lederartikkel fra et av tidens klareste organer for moderne markedsøkonomisk tenkning, det sterkt prokapitalistiske ukeskrift "The Economist", for 28.06.2003.

355

"De viktigste trusler mot kapitalismens suksess er nettopp de som betrakter seg selv som dens viktigste forkjempere; bedriftsledere, bedriftseiere og politikere som utrettelig forsikrer at de er næringsvennlige. I krysningspunktet mellom disse grupper ligger det meste av det som er galt med kapitalismen, og de beste muligheter for å gjøre systemet enda mer fremgangsrikt enn hittil."

360

Bladets begrunnelse er blant annet grådighetsproblemet. Det minner om at "bedriftsledere er blitt vant til å belønne seg selv som eiere, til tross for at de bærer lite av eierskapets risiko - mens de virkelige eiere, aksjonærer i de berørte selskaper, har latt dem fortsette med det. Næringslivsvennlige politikere som betrakter dette fravær av pålitelig kontroll som en privat sak uten bredere betydning gjør kapitalismen en grov bjørnetjeneste."

370

Senere har Ian Davis - sjefen for Mc.Kinsey som jeg også siterte innledningsvis - vært inne på det samme i samme blad (28.mai 2006). Jeg gjengir i min egen nokså frie oversettelse:

375

"Den sterke reaksjonen mot "big business" i Amerika kan ses som uttrykk for at samfunnet prøver å forandre vilkårene i kontrakten mellom samfunn og næringsliv, bygget på en utbredt oppfatning at næringslivet har misbrukt sin rolle. Tilsvarende for tiden i Tyskland, der næringslivet kjemper for å forsvare seg selv mot anklager om at dets sosiale overenskomst med samfunnet er fundamentalt ubalansert.

380

Historien bekrefter også at en slik utvikling øker risikoen for nye radikale eksperimenter, som uvegerlig vil gi meget ulykkelige resultater. Ingen av
385 alternativene til den frie markedøkonomien vil i praksis skape mindre etiske problemer enn den gjør. Erfaringene fra feudalismen, sosialismen, kommunismen og sosialdemokratisk detaljdirigering av næringslivet bekrefter det. De ga dårligere økonomi, og i noen tilfelle også dårligere etikk. Men det gir ingen sikkerhet mot at mindre etiske alternativer til kapitalismen likevel blir
390 prøvet igjen. Også derfor er det en oppgave av høy rang å gi etikken bedre kår innenfor kapitalismen, og derved styrke dens soliditet.

-o0o-

395 Grådighetskulturen kan føre til spørsmål om det ligger et uløselig dilemma i at markedøkonomien i så høy grad setter fortjeneste som målestokk for suksess? Er selve konkurranseideen, at man skal vinne frem på konkurrentenes bekostning, grunnleggende uetisk?

400 Det vil vel ikke overraske noen at mitt svar er nei, men begrunnelsen kan kanskje ha interesse. Når konkurransen går ut på med redelige midler å yte noe som forbrukeren er bedre tjent med enn alternativene, kan den ikke være etisk forkastelig, selv om man selv tjener på den. Det var denne form for konkurranse, som man kan kalle ytelseskonkurranse, som Adam Smith forsvarte
405 med så stor litterær kraft. Men når konkurransen ikke går ut på å yte det beste, men å hemme konkurrentenes muligheter, og vinne frem på markedet ved å hindre andre, da svikter etikken. Slik konkurranse, som man kan kalle maktkonkurranse, hadde denne grunnlegger av den markedøkonomiske tenkning bare forargelse til overs for.

410

-o0o-

Til slutt en litt mer løfterik observasjon: Om vår tid er rik på eksempler på tvilsom etikk, bør man huske at det dessverre ikke er noe nytt. Man kan vel
415 heller si, med en viss fortrøstning, at voksende åpenhet har ført til mer refleksjon over problemer som man tidligere drøftet for lite. At næringslivet står lagelig til for hugg i en debatt om verdier, er nærmest selvsagt, på grunn av de mange vanskelige avgjørelser som må tas der. Mindre selvsagt, og desto mer oppmuntrende er det, at det nettopp i næringslivet er blitt så stor interesse for

etiske problemstillinger.

Kilde

Fra privat arkiv

425

Emner

Etikk, Foredrag, Grådighetskultur, Næringsliv

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/ledelse-etikk-og-samfunn>

430

435

440

445

450

455